

Conferentie Weven aan Samenleving

Leren van

Door drs. Peter Voogt

In deze inleiding maakt Peter Voogt gebruik van informatiebronnen die al eerder hebben geleid tot een voor- dracht, zoals bijvoorbeeld op de laatste Vakconferentie Opbouwwerk, november jl. In deze inleiding is de informatie nog ietwat verfijnd en meer toegespitst op het opbouwwerk.

Uitgangspunt voor zijn analyse vormen de *maatschappelijke ontwikkelingen*. Relevante maatschappelijke ontwikkelingen die een taakstelling vormen voor het opbouwwerk zijn: ontgroening, vergrijzing en verkleuring van de bevolking. Ook het toenemen van de groep achterblijvers in de maatschappij vraagt om een inzet die de effecten van de krimpende verzorgingsstaat kan compenseren. Voorts is er sprake van een grilliger overheidsbeleid, die maakt dat mensen niet als vanzelfsprekend op bepaalde voorzieningen (meer) kunnen rekenen. Maatschappelijke ontwikkelingen die kansen scheppen voor effectiever opbouwwerk zijn bijvoorbeeld: het feit dat vele burgers eraan wennen om meer eigen verantwoordelijkheid te nemen. Ook wordt diezelfde burger veel mondiger en is geneigd en in staat tot het plegen van meer maatschappelijke inzet, dit laatste onder andere ook gestimuleerd door meer vrije tijd.

Op basis van het bovenstaande kan men zich afvragen waarom juist het opbouwwerk meer betrokken zou moeten raken bij burgerinitiatief. Vanuit de professie streeft het opbouwwerk een aantal sociale doelen na, waaronder het meetrekken van de achterblijvers en het werken aan de integratie van groepen die er moeite mee hebben dit op eigen kracht te bereiken. De inzet van opbouwwerkers is gericht op het bevorderen van het sociaal weefsel (de binding tussen mensen) en het slaan van bruggen tussen sterke en zwakke groepen in de samenleving en tussen culturen.

In het Haagse Madurodam werd onlangs het succesvolle project 'Weven aan samenleven' afgesloten met een geanimeerd conferentie waar diverse sprekers acte de prescense gaven. Ook werd de toolkit 'Gereedschapskist voor kleinschalige sociale initiatieven' gepresenteerd en overhandigd aan VWS-directeur Marie-José Smulders (die staatssecretaris Clemence Ross vertegenwoordigde). Halverwege het programma kregen de aanwezigen een aangename verrassing voorgeschoteld: de 'live' ondertekening van een intentieovereenkomst voor de oprichting van een werkcoöperatie van vrouwen bij Moedercentrum De Koffiepot. In het programma was daarnaast volop ruimte voor discussie met twee Haagse gemeenteraadsleden. Kortom, een conferentie met een opvallend gevarieerd programma.

De middag stond onder voorzitterschap van drs. Bert Middel, Eerste Kamerlid (PvdA) en voorzitter van de klankbordgroep van 'Weven aan samenleven'. In zijn openingswoorden vestigde hij de aandacht op de houding van de zich terugtrekkende overheid en de (dienstengevolge) oprukkende markt. Hij memoreerde het ontstaan van het project 'Weven aan samenleven' en wijdde lovende woorden aan het adres van initiatiefnemer Wil van de Leur. In een maatschappelijke constellatie zoals hierboven geschetst, is het van uitnemend belang projecten uit te voeren die het burgerinitiatief versterken. De mensen zelf moeten in staat worden gesteld initiatieven te nemen, aangezien in onze samenleving de burger steeds meer object is.

In het kader van 'Weven aan samenleven' werd in 2002 het boek 'Dragers en schragers' gepubliceerd, in 2003 gevolgd door de 'Grote kleine kansen-atlas' en het cahier 'Onteigening in tijden van vraagsturing en accountability'. Dit jaar verscheen 'Kunst in de wijk' dat, evenals de toolkit, op de conferentie voor het eerst beschikbaar was (zie elders in dit nummer). Volgens Middel speelt de gemeente in allerlei projecten en initiatieven die door burgers worden bedacht een cruciale rol, vandaar dat op de conferentie ook een discussie met enige gemeenteraadsleden was geagendeerd.

Als eerste kwam drs. Peter Voogt aan het woord met zijn inleiding 'Leren van Weven aan Samenleven' (WAS).

amenleven groot succes

Weven Aan Samenleven ('WAS')

Tot nu toe is er weinig opbouwwerk betrokken bij de ondersteuning van burgerinitiatief. In de praktijk zien we drie mogelijkheden:

- * Mag niet: gemeente wil alleen ondersteuning bieden aan kansarme groepen die zich niet zelfstandig kunnen organiseren
- * Kan niet: opbouwwerkingstellingen hebben te kampen met een dichtgetimmerd programma gericht op leefbaarheid dat geen ruimte laat voor andere werkzaamheden
- * Wil niet: gemeente en/of het opbouwwerk ziet weinig mogelijkheden (bij zwakke groepen) om het burgerinitiatief te stimuleren.

De rol van de *opbouwwerker* is een principeel andere dan die van andere adviseurs. De opbouwwerker neemt de initiatiefgroep als vertrekpunt bij het eventueel opstarten van een groep. Het zwaartepunt in de aandacht van de opbouwwerker ligt bij zwakke groepen, maar hij legt een verbinding met sterkere. De opbouwwerker houdt de vinger aan de pols: hij houdt overzicht (inspringen als 'missing member') en werkt aan behoud van de voortgang. Hij opereert als coach van dragers en schragers. De opbouwwerker spant zich in om groepsprocessen positief aan te sturen en bewaakt de outputgerichtheid van initiatiefgroepen. Hij is voor langere tijd betrokken bij een initiatief(groep) en het doel van zijn werkzaamheden is verzelfstandiging van de groep.

De andere *adviseurs* werken volgens een heel ander stramien: zij nemen de vraag als vertrekpunt en richten zich uitsluitend op sterke groepen omdat de slagingskans van een initiatief dan groter is. Hij stelt zich op als een specialist en kruipt vanuit die kennisachtergrond in een adviseurrol. De groepsinspanningen worden continu getoetst aan de uitvoerbaarheid van de

doelstelling. Zijn betrokkenheid is in de regel van korte duur en bij aanvang is de groep die hij begeleidt al zelfstandig.

Vanuit de ervaringen die zijn opgedaan met WAS, kan men gemeenten aanraden om het opbouwwerk de ruimte te geven om burgerinitiatief te ondersteunen (niet alleen 'zwakke groepen'). De welzijnsinstelling kan op het hart worden gedrukt om het opbouwwerk 'eigen ruimte' te geven om burgerinitiatief te bevorderen/steunen en deze niet te onteigenen! Aan het opbouwwerk kan met klem worden voorgehouden: Besef dat je een doorslaggevende rol hebt om verzelfstandiging te bereiken en zie dat als doel!

Vanuit diezelfde ervaringen, opgedaan met WAS kan over de rol van het opbouwwerk het volgende worden opgemerkt:

De opbouwwerker moet oog hebben voor de groep en het individu (hij is begeleider en coach). De dynamiek van de groep moet bepalend zijn voor de gevolgde werkwijze, niet het doel van de welzijnsinstelling. De opbouwwerker moet ervoor waken de groep af te schermen (het doodknuffelen van de lovebaby). Indien nodig moet de samenstelling van de groep bijgestuurd worden, de opbouwwerker moet dan aanvullende kwaliteiten zoeken. De opbouwwerker moet zijn eigen deskundigheid op peil houden: oog voor groepsdynamiek en individuele groeiprocessen, reflectie op eigen rol, kennis van en aanboren van faciliteiten elders, ontwikkelingsstadia van een burgerinitiatief.

De WAS gereedheidskist voor burgerinitiatief is: Bestemd voor zowel opbouwwerker als deelnemers. Gebruik het voorzover het op je weg komt.

"Wanneer een burger een goed idee had over het verbeteren van de samenleving, werd dat tot nu toe vaak overgenomen door een instelling of dergelijke, waarna de initiatiefnemer grip verloor op zijn eigen project. De gereedheidskist is er voor de burgers om zelf hun eigen ideeën mee uit te werken.

Het sociale weefsel wordt versterkt, er worden bruggen geslagen tussen zwakkere en sterkere groepen en tussen verschillende culturen. Dit voorgaande is een belangrijke rol van de opbouwwerker. Deze moet als het ware de minderheidsgroepen opvoeden, zo leren ze om zelf verantwoordelijkheid te nemen zodat ze ook zelfstandig aan het werk kunnen.

Het is ook belangrijk dat de burgers gemotiveerd blijven voor allerlei initiatieven, dat ze niet hun eisen bij voorbeeld welzijnsorganisaties neerleggen, maar dat ze er ook zelf deel aan nemen."

(Lizzy ter Horst, eerstejaars CMV, Hogeschool De Horst)

Het is een interessante collectie om eens door te struinen om ideeën op te doen. Voor groepen is het een aanrader: het bevat een motivatiespel. Geef het cadeau aan initiatieven die je waardeert. Het opbouwwerk moet zich primair profileren als een steunfunctie voor strevende groepen.

Drs. ing. Jaap Draaisma overhandigt de toolkit aan VWS-directeur Marie-José Smulders

Na de powerpoint presenteerde drs. ing. Jaap Draaisma de toolkit aan het publiek. In het project 'Weven aan samenleven' was hij betrokken bij de landelijke ondersteuning van circa twintig projecten. De op de conferentie aanwezige burgers die bij deze projecten zijn betrokken worden door hem speciaal begroet. Uit de ervaringen met deze projecten blijkt dat de verzelfstandiging van deze initiatieven vaak spaak loopt vanwege de belemmeringen die worden opgeworpen door de gemeente of de welzijnsinstellingen. De door Draaisma begeleidde pilots probeerden die belemmeringen te omzeilen om zodoende een goed 'recept' voor verzelfstandiging uit te vinden. In het algemeen wordt er veel gewerkt met vrijwilligers bij diverse projecten, maar vrijwilligers doen alleen maar uitvoerend werk en haken na een tijdje af. Bij burgerinitiatieven is er sprake van verantwoordelijke burgers, die dus ook verantwoordelijkheid op zich nemen voor de continuïteit van een project. Enige dagen van te voren had staatssecretaris Ross aan de VNG een 'kist' overhandigd voor de uitvoering van de WMO door gemeenten. Draaisma vond de door hem gepresenteerde toolkit (Gereedschap voor de actieve burger) een stuk concreter van inhoud. Hij stelde dus voor de Weven aan samenleven-toolkit in de plaats van de 'abstracte kist' van Ross aan te bieden aan de gemeenten. Hierna overhandigde hij een exemplaar aan mevrouw Smulders van VWS die in de plaats innam van de staatssecretaris.

In haar bedankwoord erkende Smulders inderdaad het belang van de toolkit, maar kon er niet onderuit nog even te benadrukken dat die 'andere' kist natuurlijk ook een belangrijk instrument was. De WAS-toolkit

was volgens haar zeer bruikbaar voor allereerste initiatieven, al was het alleen maar omdat de toolkit een neerslag vormt van de ervaringen die zijn opgedaan door bestaande projecten van mensen zelf, vaak met ondersteuning van het opbouwwerk. Volgens Marie-José Smulders past de toolkit goed in de WMO, die immers geen blauwdrukken bevat die aan de gemeenten worden opgelegd. Gemeenten moeten zelf hun activiteiten in het kader van de WMO bepalen en in dat proces is de toolkit een waardevol instrument.

Na de pauze waren er nog twee inleidingen geagendeerd waarvan er één verviel. Wil van de Leur offerde zijn spreektijd op voor een verrassing, namelijk de ondertekening van de intentieverklaring door Thuiszorg Meavita en de 'werkcoöperatie van vrouwen bij de Koffiepot' i.o., 'Welzijn Laak en het LCO. In een korte mondelinge inleiding legde hij uit dat het hier gaat om opdrachten voor in totaal 6750 arbeidsuren die zijn gegeven aan de vrouwen van de werkcoöperatie. Dit voornemen werd ter conferentie bekrachtigd via de ondertekening van de intentieverklaring.

Na de ondertekening volgde een cultureel intermezzo bestaande uit een dansgroep 'op leeftijd'; 'Zang, dans en gezelligheid' uit Den Haag die overtuigend liet zien dat men ook op hoge leeftijd nog veel plezier kan halen uit beweging.

Om de lezers toch op de hoogte te brengen van de inhoud van de inleiding van Van de Leur (die tijdens de conferentie werd uitgereikt) hebben we deze in dit verslag opgenomen.

Sociale a maatsch

Door Wil van de Leur

In de maatschappelijke ontwikkeling tekenen zich drie hoofdlijnen af. Twee daarvan, de demografische en de sociaal-economische ontwikkelingen worden voortdurend onder de loep genomen. Maar de derde ontwikkelijn, die van de sociale architectuur blijft stelselmatig onderbelicht. Alsof de organisatiekarakteristieken van het samenlevingsgebouw er niet toe doen. Hieronder wordt betoogd dat het tijd is te breken met die verwaarlozing. Aan de onderkant van het samenlevingsgebouw kan het opbouwwerk veel nuttig frontlinienetwerk verzetten.

De demografische ontwikkeling

- vergrijzing/ontgroening
- interculturalisering

Deze wijzigingen in de bevolkingssamenstelling voltrekken zich gelijktijdig en met onder meer als karakteristiek dat er territoriale concentraties zijn waar groene alloctonen en grijze autoctonen de dragers van de interculturalisering zijn; leefbaarheidvragen die goeddeels sociaal-cultureel van aard zijn, krijgen een harde sociaal-economische component door de afslanking van de verzorgingsstaat.

De sociaal-economische ontwikkeling

- afslanking verzorgingsstaat
- vergrote inkomensverschillen
- toenemende internationale interdependentie

Deze ingrijpende wijzigingen in beleid en realiteit leiden tot afname van de kwaliteit van het bestaan bij lage en lagere middeninkomensgroepen; de onvrede daarover richt zich niet alleen op politiek en overheden, maar leidt (menselijk gesproken) tevens tot frustraties en verwijten aan andere groepen; de demografische ontwikkeling vormt hierbij een multiplier.

De sociale architectuur ontwikkeling

- schaalvergroting in alle sectoren
 - verwaarlozing menselijke maat: kleine schaal
 - verbroken verbindingen
- Onderling verbonden micro/meso/macro-

Architectuur als nappij uitdaging

organisatievormen zijn verdwenen en hebben plaats gemaakt voor macro-instanties; 'interactive control' is vervangen door 'managerial control'; over en weer zijn macro en micro niet meer in touch; acties als vraagsturing en klant-vriendelijkheid dienen ter compensatie; de ontstane onherbergzaamheid en anonimisering en daaraan verbonden (gedrags-)ontregeling wordt te lijf gegaan met veiligheidsmaatregelen.

De maatschappelijke uitdaging

De demografische (dubbel-)ontwikkeling maakt dat veel standaardproducties en regels van instanties in mismatch zijn met wat nodig is. In sociale architectuurtermen was het altijd zo dat aangaande nieuwe noden en uitdagingen in de maatschappelijke werkelijkheid nieuwe sociale arrangementen tot ontwikkeling kwamen die dan later of een eigenstandig bestaan gingen leiden, of deel uit gingen maken van het instrumentarium van organisaties en instanties.

De alomtegenwoordige schaalvergroting op alle terreinen heeft evenwel deze sociaalarchitectonische dynamiek in de kiem gesmoord: de 'Wet van het volumebehoud' is voor grote instanties een soeverein principe. En dus worden ontkiemende nieuwe sociale arrangementen en initiatieven onteigend ten bate van de continuïteit en productiviteit van instanties en instituten. Maar het is van belang dat nieuwe sociale arrangementen tot ontwikkeling komen. Zij dragen immers niet alleen bij aan de oplossing van een specifiek probleem, maar ook aan weven aan samen leven, zij maken nieuw sociaal weefsel aan. Als kristallisatiepunt hebben zij een belangwekkende integratieve betekenis. Vanwege de ingrijpende demografische veranderingen is kleinschaligheid als component van de sociale architectuur een stevige uitdaging.

Extra is dat de sociaal-economische ontwikkeling en het beleid er toe leiden dat een stevige portie dienstverlening verlegd wordt: mensen worden geacht meer eigen verantwoordelijkheid te nemen, individueel of samen meer taken ter hand te nemen. Mensen/burgers worden daardoor toenemend producent (of coproducent) van diensten.

Ook dit vraagt om ontwikkelingslagen die een zwaartepuntverlegging in de sociale architectuur faciliteren. In de staande sociale architectuur zijn mensen, burgers een 'factor', maar wat zich aftekent is de noodzaak van een sociale architectuur waarbinnen zij een positie kunnen ontwikkelen als 'actor', als producent en coproducent van leefbaarheid en de kwaliteit van het bestaan.

Dit vraagt om een veeljarige, betrokken en competente investering in het support van coöperatieve initiatieven van mensen, burgers die verantwoordelijkheid willen nemen voor de kwaliteit van het (samen)leven en bestaan op velerlei terrein. Een investering die uit de aard der zaak niet tot verantwoordelijkheid gemaakt kan worden van macro-instanties.

De positie van het opbouwwerk

Het opbouwwerk is de sociale professe bij uitstek om bijdragen te leveren aan de noodzakelijke 'rebalancing' van de sociale architectuur aan de onderkant van het samenlevingsgebouw. Allereerst horizontaal waar het gaat om inventief support aan coöperatieve zelfinitiatieven en organisaties van mensen en burgers op allerlei terrein.

Maar ook waar het verticaal gaat om het herstel van verbroken verbindingen tussen de kleine en grotere schaal, tussen mensen en instanties, instellingen en bedrijven. In haar recente rapport 'Steden in Balans' pleit het CDA-bestuur voor betrokken en competente opbouwwerkers met voldoende middelen gedurende een langere periode. En benadrukt dat de kwaliteit aan het front moet staan en niet in het management moet zitten.

Dat is een positieve intentie, terwijl overigens de bezuinigingen gewoon doorgaan. Pieter Winsemius (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) onderschreef onlangs de betekenis van het opbouwwerk. Maar stelde tevens vast dat het opbouwwerk vanuit een zwakke institutionele welzijnscontext opereert. Reden voor hem om aanhaking van het opbouwwerk bij 'solide' zaken als politie of woningcorporaties te suggereren.

Winsemius legt de vinger op een zere plek. Maar hoewel het opbouwwerk succesvol met de politie kan samenwerken (zoals in de

koppeltrajecten van opbouwwerk en politie in sociale zelfredzaamheid) en ook met woningcorporaties (die ook wel als co-financier optreden) is een andere sectorale onderbrenging geen oplossing.

Voor het opbouwwerk is de noodzakelijke bandbreedte die van de community, de samenlevingsverbanden van mensen, burgers. Beleidsmatige erkenning van die positie en taakstelling, prioriteit voor het frontliniewerk en een kwaliteitsimpuls liggen meer in de rede.

De zuiderburen hebben dit wettelijk geregeld in het 'Decreet voor de Samenlevingsopbouw'.

Aangezien in ons land op stapel staande wetgeving een heel ander parcours loopt, zijn toegesneden beleidsprogramma's voor de hand liggend. De missie van het opbouwwerk heeft veel raakpunten met die van het vrijwilligerswerk en het support daaraan, zoals de nadruk op civil society.

Lokaal en landelijk lijken dan ook allianties van opbouwwerk en vrijwilligerscentrales een intrigerende uitdaging.

Op regeringsniveau kan de staande beleidsnota vrijwilligersbeleid uitgebouwd worden tot een document dat ook de samenlevingsopbouw omvat. Langs die lijn kan doeltreffend aangegeven worden dat de regering serieus in wil zetten op een nieuwe balans in de sociale architectuur en dat zij de integratieve en de countervailing betekenis van de kleine schaal daarin essentieel acht.

Zodoende wordt het opbouwwerk weer helder gekoppeld aan de frontlinie en is er een nieuwe start voor een opwaardering van de nulde- en eerstelijns mogelijk

<